

УДК 379.851

Роман Славик

ОЦІНКА ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

У статті проаналізовано рекреаційну привабливість рекреаційних територій Закарпатської області, виходячи з кількісних та якісних показників історико-архітектурного потенціалу з використанням методології нечіткої логіки. Здійснено систематизацію рекреаційних зон Закарпаття за перспективністю ведення культурно-історичної рекреаційної діяльності. Виділено проблемні питання розвитку рекреаційної сфери Закарпатської області, зокрема, незадовільний стан історико-архітектурних пам'яток, а також нерівномірне їх розміщення на території області.

Ключові слова: рекреаційна зона, рекреаційна привабливість, нечітка логіка, історико-архітектурні ресурси, культурно-історична рекреаційна діяльність.

Роман Славик. ОЦЕНКА ИСТОРИКО-АРХИТЕКТУРНОГО ПОТЕНЦИАЛА АДМИНИСТРАТИВНЫХ РАЙОНОВ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА. В статье проанализирована рекреационная привлекательность рекреационных территорий Закарпатской области, исходя из количественных и качественных показателей природно-ресурсного потенциала с использованием методологии нечеткой логики. Осуществлена систематизация рекреационных зон Закарпаття по перспективности ведения культурно-исторической рекреационной деятельности. Выделены проблемные вопросы развития рекреационной сферы Закарпатской области, в частности, неудовлетворительное состояние историко-архитектурных достопримечательностей, а также неравномерное их размещения на территории области.

Ключевые слова: рекреационная зона, рекреационная привлекательность, нечеткая логика, историко-архитектурные ресурсы, культурно-историческая рекреационная деятельность.

Roman Slavik. EVALUATION OF HISTORIC-ARCHITECTURAL POTENTIAL IN ADMINISTRATIVE DISTRICTS OF TRANSCARPATHIAN REGION IN THE CONTEXT OF RECREATION AND TOURISM DEVELOPMENT. The article analyzes the recreational attractiveness of recreational areas of Transcarpathian region based on the qualitative and quantitative historic-architectural potential using fuzzy logic methodology. Systematization of recreational areas of Transcarpathia by prospects of doing cultural and historical recreation activities is done. Problematic issues of recreation sphere development in Transcarpathian region are allocated, particularly the poor state of historical and architectural monuments and it's uneven placement on the regions territory.

Key words: recreational area, recreational attractiveness, fuzzy logic, historic-architectural resources, cultural and historical recreational activity.

Передумовою розвитку будь-якої галузі національного господарства є її визначення пріоритетності зі сторони держави та інвестиційне забезпечення розвитку. У ст. 6 Закону України «Про туризм» передбачено, що держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Одним з пріоритетних напрямів державної політики у галузі туризму є забезпечення становлення рекреації і туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць [6]. Таким чином, всебічне дослідження кількісних та якісних аспектів рекреаційних ресурсів України дозволить вирішувати ряд практичних задач з розвитку туризму та рекреації: управління, оцінки, залучення інвестицій, розвитку рекреаційної інфраструктури тощо.

Дослідженню перспектив розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області та Карпатського регіону в цілому були присвячені роботи таких науковців, як Долішній М.І. [4], Гулич О.І., Гринів Л.С., Герасимчук Н.М. [2], Мацала В.І. [8], та інші. Однак дослідження торкалися, переважно, загальної характеристики природно-рекреаційних та історико-архітектурних ресурсів Закарпатської області без приділення належної уваги їх якісним та кількісним характеристикам. Ґрунтовну кількісну оцінку адміністративних районів області

здійснили автори Марченко О.І. та Молнар О.С. [9]. Дослідники здійснили бальну оцінку природно-рекреаційних та культурно-історичних ресурсів рекреаційних зон Закарпаття та провели їх ранжування.

Метою нашого дослідження є вивчення рекреаційної привабливості рекреаційних територій Закарпатської області з використанням методологічного інструментарію теорії нечітких множин, який був детально висвітлений автором у [10], на основі нечіткої логіки, запропонованої Л.А. Заде ще в 1965 р. [5].

Під рекреаційними територіями будемо розуміти адміністративні райони Закарпатської області, оскільки у їх межах сконцентровано управлінську, інфраструктурну та ресурсну складові. Виділимо сукупність індикаторів оцінки рекреаційної привабливості, які потім об'єднаємо і введемо інтегральний показник для кожного адміністративного району. Таким чином, дослідимо рекреаційні території за кількісними та якісними аспектами історико-архітектурних ресурсів. Пропонуються для дослідження наступні об'єкти (табл. 1):

- пам'ятки археології національного значення;
- пам'ятки архітектури національного та місцевого значення;
- пам'ятки історії місцевого значення (будівлі);
- пам'ятки монументального мистецтва (в тому числі могили, меморіальні дошки, місця поховань воїнам-визволителям Великої вітчизняної війни, розташованим на території Закарпаття);
- музеї.

Таблиця 1

Оцінка історико-архітектурних ресурсів рекреаційних територій Закарпатської області* (од)

Рекреаційні території	Архітектурні пам'ятки	Пам'ятки археології	Пам'ятки історії (будівлі)	Пам'ятки монументального мистецтва	Музеї
Ужгородська	29	58	49	47	32
Перечинська	2	1	2	13	9
Великоберезнянська	10	-	-	6	4
Воловецька	11	-	1	10	7
Свалявська	4	2	-	19	9
Мукачівська	24	32	19	48	18
Берегівська	37	65	5	21	20
Виноградівська	20	77	2	30	9
Іршавська	11	18	3	27	7
Хустська	14	6	7	31	20
Тячівська	7	7	1	32	10
Міжгірська	28	-	1	36	19
Рахівська	9	1	1	27	8

*За даними моніторингу відділу охорони культурної спадщини Закарпатської ОДА

У Закарпатській області зосереджено 206 одиниць архітектурних пам'яток, 267 об'єктів – пам'яток археології, 91 будівля, яка класифікується як пам'ятка історії, 347 пам'яток монументального мистецтва серед яких 75 – могили, меморіальні дошки, місця поховань воїнам-визволителям Великої Вітчизняної Війни, 172 музеї. На обліку в управлінні культури Закарпатської облдержадміністрації перебуває три обласні музеї: Закарпатський краєзнавчий, Закарпатський музей народної архітектури та побуту, Закар-

патський художній музей імені Йосипа Бокшая з філіалами – меморіальними будинками – музеями народних художників України Федора Манайла та Андрія Коцки; три районні: Мукачівський, Свалявський та Виноградівський (історичні), Берегівський (краєзнавчий); два міські музеї: Хустський краєзнавчий та Мукачівський історичний, які фінансуються з місцевих бюджетів. Крім державних музеїв в Закарпатській області діють 163 на громадських засадах.

Таблиця 2

Комплексна оцінка привабливості рекреаційних територій Закарпатської області в результаті оцінки історико-архітектурних ресурсів

Рекреаційні території	Архітектурні пам'ятки	Пам'ятки археології	Пам'ятки історії (будівлі)	Пам'ятки монументального мистецтва	Музеї	$\max_i k_{ij}$	$\min_i k_{ij}$	$k_{i\text{сеп}}$	$\sum_i k_{ij}$	ранг
Ужгородська	0,7838	0,7532	1	0,9792	1	1	0,7532	0,9032	4,5162	1
Перечинська	0,0541	0,013	0,0408	0,2708	0,2813	0,2813	0,013	0,132	0,66	12
Великоберезнянська	0,2703	0	0	0,125	0,125	0,2703	0	0,1041	0,5203	13
Воловецька	0,2973	0	0,0204	0,2083	0,2188	0,2973	0	0,149	0,7448	11
Свалявська	0,1081	0,026	0	0,3958	0,2813	0,3958	0	0,1622	0,8112	10
Мукачівська	0,6486	0,4156	0,3876	1	0,5625	1	0,3876	0,6027	3,0143	2
Берегівська	1	0,8442	0,102	0,4375	0,625	1	0,102	0,6017	3,0087	3
Виноградівська	0,5405	1	0,0408	0,625	0,2813	1	0,0408	0,4975	2,4876	4
Іршавська	0,2973	0,2338	0,0612	0,5625	0,2188	0,5625	0,0612	0,2747	1,3736	7
Хустська	0,3784	0,0779	0,1429	0,6458	0,625	0,6458	0,0779	0,374	1,87	6
Тячівська	0,1892	0,0909	0,0204	0,6667	0,3125	0,6667	0,0204	0,2559	1,2797	8
Міжгірська	0,7568	0	0,0204	0,75	0,5938	0,7568	0	0,4242	2,121	5
Рахівська	0,2432	0,013	0,0204	0,5625	0,25	0,5625	0,013	0,2178	1,0891	9

Результати аналізу вагових коефіцієнтів показані у таблиці 2, де змінні вжиті у наступних значеннях:

$\text{sum}_i k_{ij}$ - сума вагових коефіцієнтів певної рекреаційної території;

$\text{max}_i k_{ij}$ та $\text{min}_i k_{ij}$ - максимальний та, відповідно, мінімальний ваговий коефіцієнт (показують конкурентні переваги та слабкі сторони i – і рекреа-

ційної території);

$k_{i \text{ сеп}}$ – середнє арифметичне вагових коефіцієнтів.

Підррахувавши суму коефіцієнтів інвестиційної привабливості рекреаційних територій Закарпатської області за наявністю історико-архітектурних ресурсів отримаємо наступну картину (рис. 1).

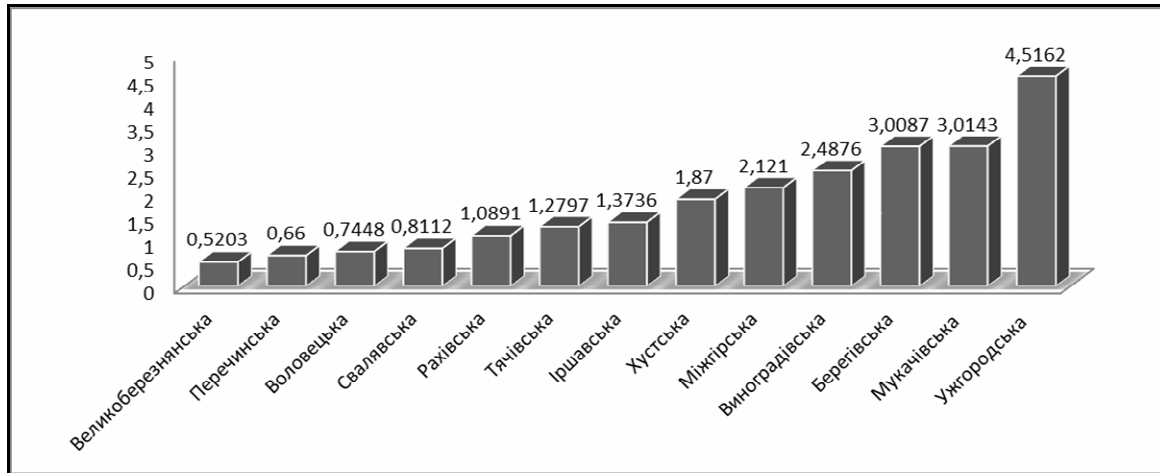

Рис. 1. Множина значень $\text{sum}_i k_{ij}$ в результаті оцінки історико-архітектурних показників

Зведені показники ступеню належності рекреаційних територій тій чи іншій лінгвістичній термі в результаті оцінки історико-архітектурних показників показано у таблиці 3, де лінгвістичні терми мають наступні нечіткі формулювання:

БП – рекреаційно найбільш привабливі території;

ВС – рівень привабливості вище середнього;

НС – рівень привабливості нижче середнього;

МП – рекреаційно найменш привабливі території;

S_i [0;1] – множина значень $\text{sum}_i k_{ij}$ у діапазоні значень від 0 до 1 так, що $S_i \text{ min} = 0$, а $S_i \text{ max} = 1$.

Аналізуючи потенціал рекреаційних територій Закарпаття за критерієм наявності історико-архітектурних ресурсів, як додаткових переваг при інвестиційному освоєнні рекреаційних територій, можемо зробити наступні висновки. Беззаперечним лідером за даним показником виступає місто Ужгород та Ужгородський район, де сконцентрована найбільша кількість будівель – пам'яток історії та музеїв. До відносно слабких сторін тут можна віднести меншу кількість, порівняно з Берегівським та Виноградівським районами пам'яток археології, однак, враховуючи, що подібні ресурси у Закарпатті використовуються переважно у наукових цілях, а не з рекреаційно-туристичною метою, даний показник не може бути вирішальним при прийнятті інвестиційних рішень при розбудові відповідної рекреаційної інфраструктури. Багатими на історико-архітектурні ресурси є також м. Мукачево та Мукачівський район, де сконцентрована найбільша кількість пам'яток монументального мистецтва, а також Берегівський район, сильною стороною якого є наявність найбільшої кількості архітектурних пам'яток області. Відносно слабшими є конкурентні позиції даних районів за показником наявності будівель – пам'яток історії,

однак даний індикатор суттєво не впливає на їх лідируючі показники. Водночас, до порівняно сильних сторін можна віднести наявність пам'яток монументального мистецтва у Рахівському, Тячівському та Свалявському районах, громадських музеїв у Перечинському та архітектурних пам'яток (дерев'яних церков XVII-XIX ст.) у Великоберезнянському районах.

Виходячи з перерахованих вище фактичних даних та їх аналізу, можемо запропонувати перспективи розвитку культурно-історичного напрямку пізнавальної рекреації у рекреаційних зонах Закарпатської області. Так, згідно нашого дослідження, найбільш перспективними у цьому відношенні є Ужгородська, Мукачівська та Берегівська рекреаційні території. Найбільш цінними історико-архітектурними пам'ятками даних територій є середньовічні замки: Ужгородський, Невицький, Середнянський, Паланок, Сент-Міклош. Цінними об'єктами також є архітектурний ансамбль Палацу Шенборнів та його околиць, фонди Закарпатського музею народної архітектури і побуту, архітектурні ансамблі міст Ужгорода, Мукачева та Берегова в стилях готики, ренесансу, бароко, класицизму, сецесії, функціоналізму, а також романських архітектурних традицій. Хустська рекреаційна територія дещо відстає за привабливістю історико-архітектурних ресурсів від основних зон в силу недостатньої кількості відповідних об'єктів для рекреаційно-туристичної діяльності, а також їх віддаленості від основних зон масової рекреації і туризму в Закарпатській області. Разом з тим, м. Хуст та його околиці відомі цінними пам'ятками періоду Карпатської України, які потребують реставрації та рекламної кампанії, спрямованої на їх популяризацію.

Таблиця 3

Належність рекреаційних територій Закарпатської області до певної лінгвістичної терми в результаті оцінки історико-архітектурних показників*

Лінгвістичні терми	Функції належності $\mu(S_i)$	Діапазон числових значень термів	Діапазон 100% - і належності	Рекреаційні території	Ступінь належності (%)	Сума коефіцієнтів S_i [0;1]	
Рекреаційно найбільш привабливі рекреаційні території (БП)	$\begin{cases} \frac{S_i - 0,7}{0,8 - 0,7}, & 0,7 < S_i < 0,8; \\ 1, & 0,8 \leq S_i \leq 1. \end{cases}$	(0,7; 1]	[0,8; 1]	Ужгородська (з м. Ужгород)	100	1	
Рекреаційна привабливість вище середнього (ВС)	$\begin{cases} \frac{S_i - 0,45}{0,55 - 0,45}, & 0,45 < S_i < 0,55; \\ 1, & 0,55 \leq S_i \leq 0,7; \\ \frac{S_i - 0,8}{0,7 - 0,8}, & 0,7 < S_i < 0,8. \end{cases}$	(0,45; 0,8)	[0,55; 0,7]	Мукачівська (з м. Мукачєво)	100	0,6241	
				Берегівська	100	0,6227	
				Виноградівська	42,3	0,4923	
Рекреаційна привабливість нижче середнього (НС)	$\begin{cases} \frac{S_i - 0,2}{0,3 - 0,2}, & 0,2 < S_i < 0,3; \\ 1, & 0,3 \leq S_i \leq 0,45; \\ \frac{S_i - 0,55}{0,45 - 0,55}, & 0,45 < S_i < 0,55. \end{cases}$	(0,2; 0,55)	[0,3; 0,45]	Виноградівська	57,7	0,2135	
				Міжгірська	100		0,4006
				Хустська	100		0,3378
				Іршавська	13,5		
Рекреаційно найменш привабливі рекреаційні території (МП)	$\begin{cases} 1, & 0 \leq S_i \leq 0,2; \\ \frac{S_i - 0,3}{0,2 - 0,3}, & 0,2 < S_i < 0,3. \end{cases}$	[0; 0,3)	[0; 0,2]	Іршавська	86,5	0,19	
				Тячівська	100		
				Рахівська	100		0,1423
				Свалявська	100		0,0728
				Воловецька	100		0,0562
				Перечинська	100		0,035
				Велико-березнянська	100		0

*Складено та розраховано на основі даних моніторингу відділу охорони культурної спадщини Закарпатської ОДА

Проаналізувавши кількісні та якісні показники історико-архітектурних ресурсів Закарпатської області, запропонуємо наступну класифікацію рекреаційних територій:

- території, які мають велике різноманіття найбільш цінних історико-архітектурних ресурсів у значній кількості (Ужгородська, Мукачівська, Берегівська);

- території, які мають значне різноманіття історико-архітектурних ресурсів, однак їхня унікальність та кількісні показники є, відносно, невисокими (Виноградівська, Міжгірська, Хустська);

- території, які володіють невеликим різноманіттям історико-архітектурних ресурсів, унікальність та кількісні показники яких є, відносно, невисокими (Іршавська, Тячівська, Рахівська, Свалявська, Воловецька, Перечинська, Великоберезнянська).

З результатів нашого дослідження можна також зробити **висновки**, що належність великої кіль-

кості рекреаційних територій до категорії найменш привабливих за критеріями наявності історико-архітектурних ресурсів пояснюється великою концентрацією останніх у містах Ужгороді, Мукачєві, Берегові та їх околиць. Таким чином решта рекреаційних територій Закарпаття не витримує конкуренцію у культурно-історичних різновидах рекреаційної діяльності. Отже, одним з основних цілей залучення інвестиційних ресурсів у рекреаційну сферу Закарпатської області повинно бути вирівнювання рекреаційної привабливості її адміністративних районів. Комплексний аналіз рекреаційної привабливості рекреаційних територій Закарпатської області у подальших дослідженнях повинен бути доповненим, на нашу думку, дослідженням кількісних та якісних показників природно-рекреаційних ресурсів, а також дослідженням соціально-економічних передумов розвитку рекреації і туризму.

Список використаних джерел:

1. *Holovne upravlinnia statystyky u Zakarpatskij oblasti / Statystychnyi shchorichnyk Zakarpatskoj oblasti. – Uzhhorod, 2013. [Головне управління статистики у Закарпатській області / Статистичний щорічник Закарпатської області. – Ужгород, 2013].*

2. Hulych O.I., Hryniv L.S., Herasymchuk N.M. *Metodyka formuvannia strategiy staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku kurortno-rekreatsiinykh terytoriy i kurortnykh tsestriv.* – NAN Ukrainy, IRD. – Lviv. 2007. – 52 s. [Гулич О.І., Гринів Л.С., Герасимчук Н.М. *Методика формування стратегій сталого соціально-економічного розвитку курортно-рекреаційних територій і курортних центрів.* – НАН України, ІРД. – Львів. 2007. – 52 с.]
3. *Dani monitorynhu viddilu okhorony kulturnoi spadshchyny Upravlinnia kultury Zakarpatskoi ODA za 2014 rik.* [Дані моніторингу відділу охорони культурної спадщини Управління культури Закарпатської ОДА за 2014 рік].
4. Dolishniy M.I., Nudelman M.S., Tkachenko K.K. *ta in. Karpatskyi rekreatsiinyi kompleks // Akademiia nauk URSS. Lvivske viddilennia Instytutu ekonomiky.* – Kyiv: Naukova dumka, 1984. – 147 s. [Долишній М.І., Нудельман М.С., Ткаченко К.К. *та ін. Карпатський рекреаційний комплекс // Академія наук УРСР. Львівське відділення Інституту економіки.* – Київ: Наукова думка, 1984. – 147 с.]
5. Zade L.A. *Poniatie lingvisticheskoi peremЕННОi i ego primenenie k priniatiiu priblizhennykh resheniy / L.A. Zade.* – M.: Izd-vo «Mir», 1976. – 162 s. [Заде Л.А. *Понятие лингвистической переменной и его применение к принятию приближенных решений / Л.А. Заде.* – М.: Изд-во «Мир», 1976. – 162 с.]
6. *Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro turyzm"».* Dokument 1282-15, redaktsiia vid 18.11.2003 r. [Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про туризм"». Документ 1282-15, редакція від 18.11.2003 р.]
7. *Kataloh investytsiinykh propozytsiy Zakarpatskoi oblasti 2011 r.* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.uzez.gov.ua/files/UA_all.pdf [Каталог інвестиційних пропозицій Закарпатської області 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uzez.gov.ua/files/UA_all.pdf]
8. Matsola V.I. *Rekreatsiino-ozdorovcho-turystychnyi kompleks (pytannia teorii, metodologii, praktyky): Monografia // Instytut regionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Redkol.: M.I. Dolishniy (vidp. redaktor).* – Lviv, 1998. – 278 s. [Мацола В.І. *Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання теорії, методології, практики): Монографія // Інститут регіональних досліджень НАН України. Редкол.: М.І. Долишній (відп. редактор).* – Львів, 1998. – 278 с.]
9. Molnar O.S., Marchenko O.I. *Otsinka naiavnoho turystychno-rekreatsiinoho potentsialu rekreatsiynykh zon Zakarpattia.* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.transcarpathiatour.com.ua/publications/statia2_ind.html [Молнар О.С., Марченко О.І. *Оцінка наявного туристично-рекреаційного потенціалу рекреаційних зон Закарпаття.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.transcarpathiatour.com.ua/publications/statia2_ind.html]
10. Slavik R.V. *Metodologichni aspekty analizu investytsiinoi pryvablyvosti rekreatsiinykh terytoriy / R.V. Slavik // Ekonomichnyi analiz. Zbirnyk naukovykh prats kafedry ekonomichnoho analizu i statystryky.* – Vypusk 9. Chastyna 2. – Ternopil: TNEU, 2011 r. – S. 353-357. [Славик Р.В. *Методологічні аспекти аналізу інвестиційної привабливості рекреаційних територій / Р.В. Славик // Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу і статистики.* – Випуск 9. Частина 2. – Тернопіль: ТНЕУ, 2011 р. – С. 353-357].

Summary

Roman Slavik. EVALUATION OF HISTORIC-ARCHITECTURAL POTENTIAL IN ADMINISTRATIVE DISTRICTS OF TRANSCARPATHIAN REGION IN THE CONTEXT OF RECREATION AND TOURISM DEVELOPMENT.

The aim of our research is to study the recreational attractiveness of recreational areas in Transcarpathian region using methodological tools of fuzzy sets.

We offer the following facilities for research: attractions of archeology of national importance, monuments of architecture of national and local importance, monuments of history of local importance (buildings), attractions of monumental art (including the graves, memorial plaques, burial places of soldiers-liberators of the World War II, located in Transcarpathia), museums. After analyzing the quantity and quality of historical and architectural resources of Transcarpathian region, the following classification of recreational areas is proposed:

- Areas that have a large variety of the most valuable historic and architectural resources in large quantities (Uzhgorod, Mukachevo, Berehovo);
- Areas that have a considerable variety of historical and architectural resources, but their uniqueness and quantitative indicators are, relatively, low (Vinogradiv, Mizhhirja, Khust);
- Areas that have a small variety of historical and architectural resources, uniqueness and quantity of which is, relatively, low (Irshava, Tyachiv, Rakhiv, Svalyava, Volovets, Perechyn, Velykij Berezny).

Affiliation of a large number of recreational areas to the category of least attractive by the availability criteria of historic and architectural resources is explained by a large concentration of latter in Uzhgorod, Mukachevo, Berehove and their surroundings. So the rest of the recreational areas of Transcarpathia can not compete in cultural and historical varieties of recreational activities. Thus, one of the main purposes of investment resources attraction in the recreation sphere of the Transcarpathian region should be alignment of recreational attractiveness of its administrative districts.

Key words: recreational area, recreational attractiveness, fuzzy logic, historic-architectural resources, cultural and historical recreational activity.